

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави та права**

РОБОЧА ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни «Історія філософії права»
обов'язкових компонент освітньо-наукової програми
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти**

**Галузь знань – 08 Право
Спеціальність – 081 Право
Освітня кваліфікація – Доктор філософії за спеціальністю 081 Право**

Кам'янець-Подільський 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою ХНУВС
Протокол від 16.08.2024 № 10

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави та права (протокол від 12.08.2024 № 1).

Розробник:

Професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Слинько Д.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Серьогін В.О.
2. Завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Орлов Ю.В.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 11	Галузь знань 08 Право Спеціальність 081 Право Освітня кваліфікація Доктор філософії за спеціальністю 081 Право	Навчальний курс <u>1</u> Семестр <u>1</u> Види контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання Лекції – 22 години. Семінарські заняття – 24 години. Самостійна робота – 44 години.	Заочна форма навчання Лекції – 8 годин. Семінарські заняття – 10 годин. Самостійна робота – 72 години.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія філософії права» є підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти, здатних до практичної юридичної діяльності найвищої кваліфікації, наукового пошуку та науково обґрунтованого аналізу правової дійсності, орієнтування у найбільш загальних, універсальних та ціннісних рисах і ознаках права. Здобувачі третього рівня вищої освіти повинні мати повноцінний всебічний світогляд правника, уявлення про формування філософсько-правового знання людства, обґрунтування найбільш значущих рис права, його зв'язок із державою як соціальним інститутом, взаємовідносини між правом і мораллю, правом та етикою; мати глибокі знання з онтології права, гносеології права, аксіології права, антропології права, феноменології права. Дисципліна формує розуміння соціальної ролі та соціальної значущості права, співвідношення соціальних та правових систем, соціальних та правових норм, соціальних та правових відносин; становлення, основні етапи та сучасні напрями юриспруденції.

Цільова спрямованість дисципліни «Історія філософії права» передбачає дослідження смислу права, його сутності і поняття, його основ і місця в житті людини і суспільства. Сучасний етап в розвитку суспільства характеризується поширенням гуманістичних тенденцій, що зумовлює зростання ролі філософії права, її історичного аспекту в системі гуманітарних наук і вітчизняної вищої освіти. Зростає також значення цієї дисципліни у всьому процесі формування та ствердження в суспільстві цінності права, свободи, рівності та справедливості.

Досягнення мети здійснюється в процесі викладання навчальної дисципліни через вирішення наступних взаємопов'язаних **завдань**, а саме:

- історичного – сформування у здобувачів третього рівня вищої освіти уявлення про розвиток поглядів на державу і право у світі, про витoki сучасних понять і теорій, знання про найголовніші концепції у сфері держави і права, які виробило людство протягом тисячоліть свого цивілізованого існування;

- світоглядного – курс має створити у кожного здобувача підвалини власного професійного світогляду, правосвідомості, глибокого усвідомлення цінності права, яким чином склалися в історії філософсько-правової думки такі базові категорії для сьогоdnішнього світу і юридичного буття поняття як невід’ємні права і свободи людини, верховенство права, суверенітет, поділ влади тощо.

Результатом вивчення дисципліни «Історія філософії права» має стати формування у здобувачів інтегральної компетентності правника-науковця: здатність розв’язувати задачі дослідницького та інноваційного характеру у сфері права.

Міждисциплінарні зв’язки: Дисципліна «Історія філософії права» пов’язана, передусім з теорією держави і права, а також з історією держави і права України, історією держави і права зарубіжних країн, історією політичних та правових учень, юридичною компаративістикою, галузевими юридичними дисциплінами. Вивчення філософії права – важливий напрям юридичної освіти.

Теоретична, методологічна та міждисциплінарна природа цієї навчальної дисципліни зумовлює її структурно-логічні зв’язки з іншими навчальними дисциплінами професійної підготовки юристів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «магістр» та «доктор філософії права».

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення курсу навчальної дисципліни «Історія філософії права» здобувач вищої освіти повинен **знати**:

- 1) об’єкт, предмет і методи історії філософії права,
- 2) понятійно-категоріальний апарат історії філософії права;
- 3) поняття та розвиток основних українських та світових філософсько-правових шкіл, напрями, головні типи та концепції праворозуміння;
- 4) сутність та смисл права як міри свободи особи в її взаємовідносинах із державою, владою, законом;
- 5) основні теорії прав людини та гендеру;
- 6) особливості взаємодії права та історії філософії права як форм суспільної свідомості;
- 7) світоглядні та методологічні аспекти становлення європейського права.

Після проходження курсу навчальної дисципліни «Філософія права» здобувач вищої освіти повинен **вміти**:

- 1) осмислювати та аналітично оцінювати складні наукові проблеми в галузі розвитку правового життя в Україні та в зарубіжних країнах.
- 2) проявляти креативність, виявляти творчий підхід при здійсненні наукових досліджень.
- 3) формулювати відповідні світоглядні позиції на основі розуміння сутності держави і права, їх місця і ролі в житті суспільства з метою якісного підвищення рівня професійних компетентностей.
- 4) формулювати правові обґрунтування та висновки, пропозиції,

рекомендації у наукових статтях, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у аналогічних закордонних.

5) формувати абстрактні поняття і оперувати ними, використовуючи прийоми логічного мислення.

6) при здійсненні наукових досліджень виявляти змістовну, методологічну (світоглядну) і програмно-оціночну частину різноманітних філософсько-правових теорій та доктрин.

7) давати критичну оцінку й переосмислювати накопичені знання щодо розвитку державно-правових феноменів, застосовуючи метод рефлексії.

Програмні компетентності:

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		
Загальні компетентності (ЗК):	ЗК-1	Здатність до критичного осмислення суспільних та галузевих процесів і явищ.
	ЗК-2	Здатність сформулювати теоретичну або прикладну проблему, яка потребує розв'язання.
	ЗК-3	Здатність бачити поліваріативність підходів до розв'язання сформульованої проблеми, а також сформувати алгоритм її вирішення.
	ЗК-4	Здатність застосовувати знання під час наукового пошуку і у практичних ситуаціях.
	ЗК-6	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, в тому числі іноземних.
	ЗК-7	Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
	ЗК-11	Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).
Спеціальні (фахові) компетенції (ФК):	ФК-1	Формування концептуального знання щодо сутності верховенства права як однієї з основоположних цінностей демократичної держави. Уміння застосовувати принципи верховенства права, в тому числі, у ситуаціях законодавчої невизначеності.
	ФК-2	Формування концептуального знання щодо системи права Європейського Союзу та її співвідношення з правовою системою України.
	ФК-3	Формування концептуального знання щодо меж впливу норм міжнародного, зокрема європейського права на стан національного законодавства, тенденцій його трансформації.
	ФК-4	Формування концептуального знання щодо форм впливу практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

	ФК-5	Формування методологічного знання щодо тлумачення та особливостей застосування інститутів публічного і приватного права.
	ФК-6	Формування навичок проведення порівняльно-правових досліджень окремих інститутів права.
	ФК-7	Формування концептуального знання щодо організації судової влади та особливостей здійснення правосуддя в Україні.
	ФК-9	Формування навичок застосування міждисциплінарного підходу в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.
	ФК-10	Формування умінь ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення правових норм, а також знання практики їх застосування.
	ФК-11	Формування умінь критично оцінювати результати наукових пошуків, інноваційний характер одержаних результатів і на цій основі підвищувати рівень своєї професійної діяльності, включаючи безперервний саморозвиток та самовдосконалення.
	ФК-12	Формування концептуального знання щодо професійної незалежності та відповідальності правника, а також здатність утверджувати етичні стандарти правничої діяльності.
	ФК-14	Формування умінь і навичок самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.
	ФК-15	Формування умінь і навичок самостійно готувати проекти актів правозастосування, включаючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та умотивованості.
Програмні результати навчання (ПРН)		
Онтологічний компонент	ПРН-1.	Застосовувати системний підхід під час оцінювання суспільних процесів і явищ; визначати основи функціонування відповідних процесів і явищ через правову парадигму.
Гносеологічний компонент	ПРН-6.	Вміти використовувати здобутки теорії права, інших правових наук під час здійснення комплексних досліджень, а також розв'язання проблем окремої групи правових відносин.
	ПРН-7.	Вміти використовувати міжнародний досвід при вирішенні наукової проблематики; визначати вплив міжнародних правових стандартів під час їх порівняння із вітчизняними.
Праксеологічний компонент	ПРН-9.	Знати концептуальні засади правотворення, правових регулювання і застосування; способи опрацювання юридичної інформації з метою

		вирішення правової проблематики.
	ПРН-11.	Демонструвати здатність до критичного аналізу чинного законодавства, практики його застосування, розробки проєктів нормативно-правових актів із обґрунтуванням власної позиції щодо необхідності їх прийняття.
	ПРН-12.	Вміти самостійно готувати проєкти актів правозастосування у різних сферах професійної діяльності, включаючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.
	ПРН-14.	Вміти вільно спілкуватись з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, науковою спільнотою, суспільством у цілому, критично осмислювати та оцінювати окремі наукові дослідження із відповідної правової проблематики.
	ПРН-15.	Демонструвати авторитетність, інноваційність, академічну та професійну доброчесність під час створення та інтерпретації нових знань через наукове дослідження, яке відповідає стандартам національного та міжнародного рівнів.

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА № 1. Історія філософії права в системі юридичних та гуманітарних наук

Предмет історії філософії права. Взаємозв'язок філософського, історичного та юридичного аспектів дослідження феномену права. Поняття філософсько-правового вчення, ідеї, концепції, доктрини та теорії. Проблеми методології історії філософії права. Критерії оцінки філософських та політико-правових доктрин. Періодизація розвитку світової філософсько-правової думки: історичний (хронологічний) та цивілізаційний підхід. Формацийний підхід.

ТЕМА № 2. Філософсько-правові вчення Стародавнього Сходу.

Філософсько-правові вчення Стародавнього Сходу. Формування перших уявлень про право на Стародавньому Сході. Міфологічні, релігійні, етично-філософські тексти. Витоки державно-правових вчень у Стародавньому Єгипті та Межиріччі.

Політико-правові вчення у Стародавній Індії. Особливості філософсько-правової думки Стародавньої Індії у «Законах Ману». Зародження ідеї теократичної держави. Чернецька ідеологія буддизму та її еволюція.

Розуміння права у філософських ученнях Стародавнього Китаю. Даосизм як «правильний життєвий шлях людини чи народу». Уявлення про всесвітній лад і порядок Конфуція. Правові погляди китайських легістів.

ТЕМА № 3. Філософсько-правова думка Античності.

Загальна характеристика філософсько-правової думки Стародавньої Греції. Філософсько-правова думка раннього періоду (IX–VI ст.ст. до н.е.). Період розквіту давньогрецької філософсько-правової думки (V - перша половина IV в. до н. е.). Філософсько-правова думка періоду еллінізму (друга половина IV–II в. до н. е.). Гомер про справедливість та звичай, звичаєве право у поемах «Іліада», «Одіссея». Гесіод у поемі «Теогонія». «Труди і дні» про ідею права, справедливості. Геракліт та його діалектика і право розуміння. Піфагор та справедливі закони. Вчення Демокріта про закони.

Філософсько-правові та політичні вчення Стародавнього Риму: загальна характеристика, основні етапи їх розвитку. Природно-правове вчення Цицерона. Погляди на право римських філософів – стоїків. Римські юристи про право.

ТЕМА № 4. Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя.

Основні риси філософсько-правової думки західноєвропейського середньовічного суспільства. Філософсько-правові погляди А. Августина. Вчення Т. Аквінського про державу і право. Формування доктрини канонічного права. Середньовічні єресі.

Формування та розвиток мусульманської правової думки. Політико-правові ідеї Корана і Суні.

ТЕМА № 5. Філософсько-правові вчення в Західній Європі у XIV–XVII століттях.

Особливості розвитку філософсько-правової думки в епоху Відродження та Реформації. Данте про право. Теорія всесвітньої монархії. Державно-правові погляди про сутність законів і форми держави М. Падуанського. Філософсько-правові вчення Н. Макіавеллі. Вчення Ж. Бодена про державу. Теорія державного суверенітету. Формування утопічної течії у філософії права: Т. Мор, Т. Кампанелла.

Погляди М. Лютера на право і державу. Право і держава у віровченні Ж. Кальвіна. Тираноборчі ідеї щодо держави і права Е. Ла Боезі. Зародження державно-правової думки Нового часу.

ТЕМА № 6. Філософсько-правові вчення Нового часу.

Філософсько-правові вчення Франції в період Нового часу. Загальний зміст державно-правового вчення Ш.Монтеск'є. Теорія поділу влади Ш.Монтеск'є, її зміст і значення. Теорія народного суверенітету Ж. Ж. Руссо. Теорія суспільного договору Ж. Ж. Руссо. Філософсько-правова думка доби Великої французької революції. Закладення основ правового позитивізму формуванням філософського позитивізму. Вчення про суспільство О. Конта.

Розвиток філософсько-правової думки німецького Просвітництва. Філософія права німецької класичної філософії. Філософсько-правові погляди Й. Фіхте. Особиста свобода індивіда як база права. Свобода особи, правові відносини, право і держава. Філософсько-правове вчення Г. Гегеля, його

система філософії права. Гегель про право і мораль, співвідношення права і закону. Громадянське суспільство і правова держава.

Розробка проблем права, державності і закону в філософії І. Канта. Сутність права, його співвідношення з законом. Право і мораль. Обґрунтування і розробка І. Кантом ліберальної теорії правової держави. Принцип розподілу влад в державі – реалізація ідеї категоричного імперативу І. Канта в сфері державності. Обґрунтування І. Кантом ідеї народного суверенітету. Абсолютна теорія покарання І. Канта.

Філософсько-правові вчення К. Маркса і Ф. Енгельса.

Загальна характеристика особливостей англійської філософсько-правової думки Нового часу. Філософсько-правова думка Англійської революції: загальні риси. Етатизм, суспільний договір та природне право у філософсько-правовому вченні Т. Гоббса. Загальна характеристика ліберальної теорії Дж. Локка. Розподіл влад і право за Дж. Локком. Формування англійського правового позитивізму. Правове вчення Дж. Остіна.

Особливості становлення державно-правової думки в Північній Америці. Поширення лібералізму, теорій природного права та суспільного договору в колоніях Британської Америки. Загальна характеристика поглядів на право та державу Б. Франкліна. Бачення і розуміння державно-правових явищ Т. Джефферсоном. Формування поміркованого консервативного крила державно-правової думки в США: Дж. Адамс. Конституційно-правова теорія Дж. Медісона та її характеристика. Погляди В. Вілсона на міжнародне право.

ТЕМА № 7. Філософія права Новітнього часу.

Загальна характеристика сучасної філософії права. Інтегративне праворозуміння як найбільш перспективний і евристично потужний напрям сучасної філософії права у світі.

Правові теорії соціологічного і позитивістського спрямування. Державно-правові концепції фашизму та націонал-соціалізму. "Чисте" вчення про право Г. Кельзена.

Філософсько-правові концепції «відродженого» природного права. Державно-правові теорії елітаризму і технократії. Ліберальна концепція держави. Психологічна теорія права Л. Петражицького.

Неопозитивістська концепція права Г. Харта. Філософсько-правове вчення аналітичної юриспруденції.

ТЕМА № 8. Зародження та розвиток вітчизняної філософсько-правової думки: традиції, світоглядно-методологічні витоки, ідеї.

Зародження філософсько-правової думки в Київській Русі. Християнізація та державність, вплив візантійської культури. Формування давньоукраїнської державності та її фіксація у письмових джерелах. Початок становлення української державності. Розквіт Київської Русі за Володимира Великого. Утвердження української ранньофеодальної держави. «Слово про закон і благодать», «Моління» Данила Заточника. Правові настанови Я. Мудрого та В. Мономаха

ТЕМА № 9. Українська філософсько-правова думка XVI XIX століть.

Українська філософсько-правова думка XVI - початку XVII століття. Роль Києво-Могилянської Академії в державотворенні і праві (П. Могила, Ф. Прокопович, С. Яворський)

Погляди на право козацько-гетьманської держави. Внесок Б. Хмельницького в українське державотворення. Роль І. Мазепи в боротьбі за українську державність. Філософсько-правові засади «Конституції» П. Орлика.

Державно-правові концепції українського Відродження. Морально-правова характеристика вчення Г. Сковороди.

Погляди на право українських мислителів XIX століття: Т. Шевченко, І. Франко, М. Драгоманов, Л. Українка. Кардіоцентрична філософія права П. Юркевича.

ТЕМА № 10. Філософсько-правові вчення у світі та Україні XX-XXI століття.

Філософія права XX ст.: основні напрями (юридичний позитивізм, неокантіанська філософія права, неогегельянська філософія права, феноменологічна філософія права, герменевтична філософія права та ін.).

Ідеї природного права, правової держави, справедливості у працях представників академічної філософії (Є. Спекторський, Ф. Тарановський). Історіософія В. Липинського. Націократична модель державності за філософськими поглядами М. Міхновського, Д. Донцова. Філософсько-правова концепція Б. Кістяківського. Розвиток державно-правових поглядів М. Грушевського, В. Винниченка.

Сучасна українська філософія права: загальна характеристика.

ТЕМА № 11. Історія розвитку філософії прав людини та філософії гендеру.

Право і свобода співвідношення категорій. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. Права людини з позиції філософій права. Сенс прав людини, їх статус та критерії легітимізації. Максимальна та мінімальна антропологія. Основний принцип обґрунтування прав людини з антропологічних позицій.

Особистість і право. Гуманістична природа права. Право крізь призму людських здібностей. Сутність людини юридичної.

Фундаментальні проблеми антропології права. Детермінізм і свобода волі. Інтелігібельний характер свободи. Каузальність і цілепокладання як види причинності у праві. Розум і воля.

Становлення теорії гендеру. Проблематика статі: виникнення та генеза. Егалітарні ідеї «Держави» Платона. Ідея природної ієрархії статей в Аристотеля. Ранньохристиянська рецепція статі. Усталення статевої ієрархії в філософії томізму. Проблема статі в контексті ренесансного гуманізму. Ідея природної рівності жінок і чоловіків у Т. Гоббса. Патріархальна теорія Філмера

та її критика Дж. Локом. Рефлексія проблеми статі І. Канта. Подолання статевої односторонності в філософії німецького романтизму.

Правові аспекти гендеру. Філософське ставлення до гендерної злочинності. Органи Національної поліції України в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні. Гендерна рівність і недискримінація.

4. Структура навчальної дисципліни.

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання).

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема №1: Історія філософії права в системі юридичних та гуманітарних наук.	6	2	2	-	-	2	
Тема №2: Філософсько-правові вчення Стародавнього Сходу.	8	2	2	-	-	4	
Тема №3: Філософсько-правова думка Античності.	12	2	4	-	-	6	
Тема № 4: Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя.	8	2	2	-	-	4	
Тема №5: Філософсько-правові вчення в Західній Європі у XIV–XVII століттях.	8	2	2	-	-	4	
Тема №6: Філософсько-правові вчення Нового часу.	8	2	2	-	-	4	
Тема №7: Філософія права Новітнього часу.	8	2	2	-	-	4	
Тема №8: Зародження та розвиток вітчизняної філософсько-правової думки: традиції, світоглядно-методологічні витоки, ідеї.	8	2	2	-	-	4	
Тема №9. Українська філософсько-правова думка XVI-XIX століть.	8	2	2			4	
Тема №10: Філософсько-правові вчення у світі та Україні XX-XXI століття.	8	2	2			4	

Тема №11: Історія розвитку філософії прав людини та філософії гендеру.	8	2	2			4	
Всього за семестр	90	22	24			44	Екзамен

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема №1: Історія філософії права в системі юридичних та гуманітарних наук.	10	2	2	-	-	6	
Тема №2: Філософсько-правові вчення Стародавнього Сходу.	6	-	-	-	-	6	
Тема №3: Філософсько-правова думка Античності.	12	2	4	-	-	6	
Тема № 4: Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя.	6	-	-	-	-	6	
Тема №5: Філософсько-правові вчення в Західній Європі у XIV–XVII століттях.	8	-	-	-	-	8	
Тема №6: Філософсько-правові вчення Нового часу.	8	-	-	-	-	8	
Тема №7: Філософія права Новітнього часу.	6	-	-	-	-	6	
Тема №8: Зародження та розвиток вітчизняної філософсько-правової думки: традиції, світоглядно-методологічні витоки, ідеї.	8	-	-	-	-	8	
Тема №9. Українська філософсько-правова думка XVI-XIX століть.	6	-	-	-	-	6	
Тема №10: Філософсько-правові вчення у світі та Україні XX-XXI століття.	10	2	2	-	-	6	
Тема №11: Історія розвитку філософії прав людини та	10	2	2	-	-	6	

філософії гендеру.							
Всього за семестр	90	8	10			72	Екзамен

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни				Література:
Тема №1: Історія філософії права в системі юридичних та гуманітарних наук				
		1. Історія філософії права як система знань про найзагальніші закономірності виникнення, структури, функціонування і розвитку права. 2. Основні питання і функції історії філософії права у системі юридичних дисциплін.		Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 9, 12, 15, 20-22, 31-33.
Тема № 2. Філософсько-правові вчення Стародавнього Сходу.				
		1. Закони Ману. 2. Брахманізм як вчення домінації родової знаті. Зародження ідеї теократичної держави.		Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 9, 12, 15, 20-22, 31-33.
Тема №3: Філософсько-правова думка Античності.				
		1. Особливості досократівського періоду в філософії права. 2. Римські юристи про право.		Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 16, 19, 34, 35, 38, 39.
Тема № 4. Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя.				
		1. Формування доктрини канонічного права. 2. Формування та розвиток мусульманської правової думки.		Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 16, 17, 34, 35, 38, 39.
Тема №5. Філософсько-правові вчення в Західній Європі у XIV–XVII століттях.				
		1. Погляди М. Лютера на право і державу. 2. Б. Спіноза про походження права і держави. Сутність суспільного договору.		Основна: 1, 2, 3, 8, 9, 10. Додаткова: 16, 17, 34, 35,
Тема №6: Філософсько-правові вчення Нового часу.				
		1. Закладення основ правового позитивізму формуванням філософського позитивізму. Вчення про суспільство О. Конта. 2. Аристократична теорія права та держави Ф. Ніцше. 3. Філософсько-правові вчення Франції в період Нового часу. 4. Загальна характеристика особливостей англійської філософсько-правової думки Нового часу. 5. Погляди В. Вілсона на міжнародне право.		Основна: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 16, 17, 34, 35, 38, 39.
Тема № 7. Філософія права Новітнього часу				

		1. Філософсько-правові концепції «відродженого» природного права. 2. Державно-правові теорії елітаризму і технократії. 3. Ліберальна концепція держави. 4. Психологічна теорія права Л. Петражицького.	Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 12, 15, 39, 40.
		Тема № 8. Зародження та розвиток вітчизняної філософсько-правової думки: традиції, світоглядно-методологічні витоки, ідеї.	
		1. Вплив візантійської культури на ідеї державотворення в Київській Русі. 2. Концепції єдиної держави	Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 11-13, 14, 17, 21, 35.
		Тема № 9. Українська філософсько-правова думка XVI-XIX століть.	
		1. Українська філософсько-правова думка середньовіччя. 2. Погляди на право козацько-гетьманської держави. 3. Вітчизняні етико-романтичний світогляд.	Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 1, 7, 10, 11, 12, 13, 14.
		Тема № 10. Філософсько-правові вчення у світі та Україні XX-XXI століття.	
		1. Юридичне неокантіанство. 2. Неогегельянство. 3. Природне право, правова держава в працях представників академічної філософії.	Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 1, 2, 4, 6, 7, 15, 16, 29.
		Тема № 11. Історія розвитку філософії прав людини та філософії гендеру.	
		1. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. 2. Гендерна рівність і недискримінація.	Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. Додаткова: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 17.

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Навчальним планом не передбачено

5.1.2. Теми курсових робіт

Навчальним планом не передбачено

5.1.3. Теми наукових робіт

1. Філософсько-правові концепції Новітнього часу.
2. Філософія права та її значення в процесі реформування правової системи України.
3. Філософсько-правовий концепт забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.
4. Філософсько-правовий вимір гендерної рівності як суспільної цінності в умовах воєнного стану.
5. Філософська рефлексія прав і свобод людини в умовах воєнного стану.
6. Концептуальні засади діяльності судів, органів та установ системи правосуддя в умовах воєнного стану.
7. Гарантії законності в умовах воєнного стану.
8. Філософсько-правова характеристика злочинності в умовах воєнного стану.
9. Військові злочини як соціальний феномен: філософський та правовий аспекти.
10. Покарання як об'єкт філософсько-правового аналізу.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та семінарських занять з виконанням завдань для самостійної підготовки. При цьому денна форма навчання передбачає, що на проведення лекцій відводиться 22 години, на проведення семінарських занять 24 години, та на самостійну роботу здобувачів вищої освіти 44 годин навчального часу; заочна форма навчання передбачає, відповідно, що на проведення лекцій відводиться 8 годин, на проведення семінарських занять 10 годин, та на самостійну роботу здобувачів вищої освіти 72 годин навчального часу.

Метою лекційного курсу «Історія філософії права» – поглибити й систематизувати знання ад'юнктів (аспірантів) щодо універсального змісту права та механізмів його функціонування, які вони отримали, здобуваючи освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» і «магістр»; надати їм допомогу у вирішенні проблемних питань стосовно специфіки праворозуміння й досягнення чинників, що є рушійною силою поведінки людини в соціумі, становлення нових типів цивілізації та культури з урахуванням рівня розвитку людства; сприяти виробленню у здобувачів наукового ступеня доктора філософії

здатності самостійно глибоко осмислювати правову реальність, сутність соціального суб'єкта і його місце в цій реальності, важливі проблеми суспільних відносин на основі ідей і принципів, розроблених провідними мислителями новітнього часу

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, тренування здобувачів вищої освіти для придбання ними навичок у правильному формулюванні складних юридичних понять і категорій.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення лекційного матеріалу, навчальну літературу згідно з переліком, що додається до навчальної програми дисципліни; складання та опанування словника основних понять та категорій за кожною темою; складання опорного конспекту питань для обговорення на семінарському занятті з розробкою відповідних схем; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, що передбачає опрацювання систематичного каталогу бібліотеки та репозитарію ХНУВС; роботу з джерелами та науковою літературою; роботу над підготовкою змісту рефератів до кожної теми.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (екзамен)

1. Поняття та предмет історії філософії права.
2. Історія філософії права як наука та навчальна дисципліна.
3. Методологія історії філософії права.
4. Структура історії філософії права.
5. Історія філософії права у системі наук, її основні питання і функції.
6. Формування перших уявлень про державу і право на Стародавньому Сході.
7. Розуміння права у Стародавньому Єгипті та Межиріччі.
8. Ведична філософія у Стародавній Індії та її підходи до відносин між людьми та їх упорядкованості.
9. Розуміння права у філософських ученнях Стародавнього Китаю.
10. Даосизм як «правильний життєвий шлях людини чи народу».
11. Уявлення про всесвітній лад і порядок Конфуція.
12. Правові погляди китайських легістів.
13. Загальні риси розвитку філософсько-правової думки у Стародавній Греції.
14. Особливості філософсько-правових поглядів Сократа.
15. Геракліт та його діалектика і право розуміння.
16. Піфагор та справедливі закони.
17. Вчення Демокріта про закони.
18. Філософське обґрунтування права Платоном.
19. Особливості поглядів Аристотеля на право.
20. Загальна характеристика філософсько-правової думки в Стародавньому Римі.

21. Природно-правове вчення Цицерона.
22. Погляди на право римських філософів – стоїків.
23. Римські юристи про право
24. Роль римської філософсько-правової думки у формуванні європейської правової науки та системи законодавства.
25. Основні риси філософсько-правової думки західноєвропейського середньовічного суспільства.
26. Філософсько-правові погляди А. Августина.
27. Вчення Т. Аквінського про державу і право.
28. Формування та розвиток мусульманської правової думки.
29. Коран як джерело мусульманського права.
30. Особливості розвитку філософсько-правової думки в епоху Відродження.
31. Державно-правові погляди про сутність законів і форми держави М. Падуанського.
32. Філософсько-правові вчення Н. Макіавеллі.
33. Вчення Ж. Бодена про державу. Теорія державного суверенітету.
34. Формування утопічної течії у філософії права: Т. Кампанелла.
35. Формування утопічної течії у філософії права: Т. Мор.
36. Погляди М. Лютера на право і державу.
37. Тираноборчі ідеї щодо держави і права Е. Ла Боесі.
38. Теорія поділу влади Ш.Монтеск'є, її зміст і значення.
39. Погляди на державу і право Ж. Ж. Руссо.
40. Філософсько-правова думка доби Великої французької революції.
41. Вчення про суспільство О. Конта.
42. Погляди Вольтера на право і державу.
43. Державно-правове вчення К. Гельвеція.
44. Філософсько-правові підходи Ф. Бекона.
45. Загальні риси філософії права німецької класичної філософії.
46. Розробка проблем права, державності і закону в філософії І. Канта.
47. Вчення про право І. Фіхте.
48. Філософсько-правове вчення Г. Гегеля, його система філософії права.
49. Філософсько-правові вчення К. Маркса і Ф. Енгельса.
50. Погляди на право Г. Гуго.
51. Аристократична теорія права та держави Ф. Ніцше.
52. Філософсько-правова думка Англійської революції: загальні риси.
53. Етатизм, суспільний договір та природне право у філософсько-правовому вченні Т. Гоббса.
54. Загальна характеристика ліберальної теорії Дж. Локка.
55. Правове вчення Дж. Остіна.
56. Розподіл влад і право за Дж. Локком.
57. Поширення лібералізму, теорій природного права та суспільного договору в колоніях Британської Америки.
58. Загальна характеристика поглядів на право та державу Б. Франкліна.
59. Бачення і розуміння державно-правових явищ Т. Джефферсоном.

60. Правовий позитивізм В. Вілсона.
61. Політико-правовий федералізм А. Гамільтона.
62. Конституційно-правова теорія Дж. Медісона та її характеристика.
63. Теорія солідаризму Л. Дюгі.
64. Ліберальна економіко-правова доктрина Ф. Гаска.
65. Юридичний неопозитивізм у працях Г. Кельзена.
66. Юридичний постпозитивізм у працях Х. Харта.
67. Філософсько-правова думка Київської Русі
68. Ідея рівноцінності і рівноправності народів, сформульовану митрополитом Іларіоном у «Слові про закон і благодать».
69. Утвердження української ранньофеодальної держави. Правові настанови Я. Мудрого та В. Мономаха
70. Роль представників Києво-Могилянської Академії в державотворенні і праві.
71. Ідеї державотворення П. Могили.
72. Суспільно-політичні погляди Ф. Прокоповича.
73. Внесок Б. Хмельницького в українське державотворення.
74. Роль І. Мазепи в боротьбі за українську державність.
75. Філософсько-правові засади «Конституції» П. Орлика.
76. «Філософія серця» у працях Г. Сковороди.
77. Погляди на право і державу Л. Українки.
78. Антропологічні підстави філософії права П. Юркевича.
79. Філософсько-правові погляди Т. Шевченка.
80. Права людини, свобода та закон у вченні М. Драгоманова.
81. Історіософія В. Липинського.
82. Націократична модель державності М. Міхновського.
83. Націоналістична філософія Д. Донцова.
84. Філософсько-правові погляди М. Грушевського.
85. Розвиток державно-правових поглядів В. Винниченка.
86. Державно-правові погляди І. Франка.
87. Державно-правові погляди Б. Кістяківського.
88. Філософія права ХХ століття.
89. Ідеї природного права, правової держави, справедливості у працях представників академічної філософії.
90. Сучасна філософська-права думка в Україні.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути: екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\frac{\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)}}{\text{Результат навчальних занять за семестр}} + \frac{\text{Результат самостійної роботи за семестр}}{\text{Результат самостійної роботи за семестр}} \cdot 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін

відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

Підсумкові бали навчальної дисципліни	Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)	Кількість балів за підсумковим контролем
--	---	---

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівника.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

Підсумкові бали навчальної дисципліни	Підсумк ові бали за поточний семестр	Підсумко ві бали за попередній семестр	2
--	---	---	----------

Вимоги кафедри теорії та історії держави і права щодо оцінювання результатів роботи здобувачів вищої освіти під час поточного наступні:

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 3 позитивних оцінок	Належне ведення робочого зошиту з семінарських занять, підготувати реферат з однієї із запропонованих тем заняття	Отримати за контрольну роботу не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	4	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	3	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якості виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимальною, робота з двома-трьома незначними помилками
80-84			
75-79			
70-74	Задовільно («зараховано»)	2	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якості виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
65-69			
60-64			
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	X	«Задовільно» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
2 1-40			
			«Достатньо» - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якості виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
			«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якості їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при

			додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1-20			«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
4. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_174.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
8. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
9. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
11. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
13. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від

- 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.
14. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
15. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
16. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>.
17. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.
18. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
19. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

Основна

1. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/395>
2. Велика українська юридична енциклопедія : Т. 2 : Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. Наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: Право, 2017. 1128 с.
3. Головка О. М., Кагановська Т. Є. Історія вчень про право і державу. Підручник: у 2 ч. Ч.1. Зарубіжні країни. Харків: Колегіум, 2020. 848 с.
4. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Х. : Право, 2009. 256 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/IVDP_Demidenko_2009.pdf
5. Марченко О. В. Філософія права : навч. посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 304 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/628>
6. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія; Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова, В. В. Завальнюк та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2019. 420 с.
7. Романова А.С. Філософія права: визначники у термінах та сентенціях: навч. посіб. Львів : Растр-7, 2022. 153 с.
8. Сливка С.С. Філософія права: підручник; Нац. ун-т «Львів. Політехніка», Навч.-наук. ін-т права, психології та інновац. освіти. Вид. 5-те, перероб. і допов. Київ : Видавництво Людмила, Т. 4 : Канонічне право. 2021. 346 с.
9. Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення: монографія / за ред. О. Г. Данильяна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. 350 с.
10. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. : затверджено МОН України / О.Г. Данильян, О.П. Дзобань, С.І. Максимов та

ін.. Х.: Право, 2017. 208 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/2/001start.htm.

Додаткова

1. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с
2. Антропологія права: навч. посіб. за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Кушерця ; Ун-т сучас. знань. К. : Знання України, 2011. 223 с.
3. Бандурка О.М., Бандурка І.О. Злочинність і сучасність: Монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6885>
4. Бліхар В., Бліхар М. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-воХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.
5. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 322 с.
6. Гришук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАТЕ». 2019. 416 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/f/463419.pdf>
7. Гайдунін О. О. Філософія права. Європейські парадигми праворозуміння: підруч.для вищ. військ. навч. закл. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 436 с.
8. Гендерні студії для майбутніх юристів і юристок: навч. програма; розроб.: Олена Уварова та ін.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого у партнерстві з: Харків. жіноч. орг. «Сфера», за підтримки Представництва Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Харків : Право, 2018. 75 с.
9. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти : монографія / В.А. Завгородній. Дніпро: ДДУВС, 2020. 536 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6685>
10. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник за заг. ред.. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки; Харків: Майдан, 2020. 618 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10053>
11. Історія держави та права України (1991-2019 роки) : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2019. 344 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6332>
12. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум / М.Ю. Бурдін, Є.С. Логвиненко, І.А. Логвиненко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2021. 890 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10784>
13. Зозуля Є. В., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія вчень про державу і право: навч. посіб. Херсон: «Олді-Плюс», 2018. 308 с.
14. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. К.: Правова єдність, 2009. 312 с.
15. Кузьменко В.В. Теоретичні основи соціальних наукових проєктів

античності : навч. посіб. / В.В. Кузьменко, В.А. Боняк, І.О. Сердюк ; ред. В.В. Кузьменко. Дніпро : ДДУВС, 2020. 96 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5180>

16. Крижанівський А.Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія. Одеська національна юридична академія. О. : Фенікс, 2006. 196 с.

17. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Харків: Фоліо, 2019. 318 с.

18. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 252 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4932>

19. Меленко С. Г. Давньогрецькі витоки української філософсько-правової думки : монографія. Чернівці : Технодрук, 2013. 432 с.

20. Методологія в праві: монографія за заг. ред. І. Безклубого, Серія «Про українське право», Київ, Грамота, 2017. 658 с.

21. Нікколо Макіавеллі Державець. Переклад Є. Тарановського. Видавництво «Фоліо», 2019. 121 с.

22. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Овчиннікова А. П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Фенікс, 2019. С. 420.

23. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.; ред. Л.Р. Наливайко, І.О. Грицай. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 348 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4374>

24. Парасюк В. М. Філософія права: словник слідчого. Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. Л. : ЛьвДУВС, 2009. 172 с.

25. Талдикін О.В. Теорія влади. Структурно-логічні схеми і таблиці: навч. посіб; Дніпро: ДДУВС, 2020. 164 с. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5508>

26. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми В. І. Шинкарук; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. К.: Педагогічна думка, 2000. 286 с.

27. Філософія права: Т. 2 / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2017. 1128 с.

28. Чупринський Б. О. Філософсько-правові аспекти формування професійної культури майбутніх юристів : монографія. Луцьк : ФОП Захарчук В.В., 2012. 144 с.

29. Філософія : підручник / В.С. Бліхар, Н.В. Гайворонюк, А.Ф. Карась та ін. Львів : ЛьвДУВС. 2015. 428 с.

30. Філософія права : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / за заг. ред. М. В.Костицького, Б. Ф.Чміля; Нац. акад. внутр. справ України. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет:

1. Бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ.

URL: <https://lib.univd.edu.ua/>

2. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

3. Інституційний Репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>

4. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко. URL: <http://korolenko.kharkov.com/>.